

Date: 5th April-2026

TUG'ULISH TARTIBI (SIBLING MAQOMI) VA SHAXS TEMPERAMENT
XUSUSIYATLARI O'TRASIDAGI BOG'LIQLIK.

TAFU Pedagogika kafedrası

katta o'qituvchisi

Mavlyanova Surayo Sultanaliyevna

pedagogika va psixalogiya yo'nalish

talabasi **Qoraboyeva Manzura**

Annatsiya: Ushbu maqola tug'ilish tartibi (sibling maqomi) va shaxsning temperament xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni psixologik nuqtai nazardan tahlil qiladi. Unda oilaviy muhitning shaxs rivojiga ta'siri, ayniqsa farzandlarning oila ichidagi joyi ularning individual-psixologik xususiyatlariga qanday ta'sir ko'rsatishi yoritiladi.

Temperamentning shaxsning tug'ma xususiyati sifatidagi o'rni ochib berilib, uning tug'ilish tartibi bilan o'zaro aloqasi ilmiy jihatdan asoslanadi. Tahlillar natijasida tug'ilish tartibi shaxs rivojiga bevosita emas, balki oilaviy muhit, tarbiya va ijtimoiy omillar orqali bilvosita ta'sir qilishi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Tug'ilish tartibi, sibling maqomi, temperament, individual psixologik xususiyatlar, shaxs rivoji, ijtimoiylashuv.

Abstract: This article analyzes the relationship between birth order (sibling position) and personality temperament traits from a psychological perspective. It highlights the influence of the family environment on personality development, especially how a child's position within the family affects their individual psychological characteristics. The role of temperament as an innate feature of personality is explained, and its relationship with birth order is scientifically substantiated. The analysis shows that birth order influences personality development not directly, but indirectly through family environment, upbringing, and social factors.

Keywords: Birth order, sibling position, temperament, individual psychological characteristics, personality development, socialization

Kirish: Shaxsning individual-psixologik xususiyatlari shakllanishida oilaviy muhit muhim o'rin egallaydi. Oila nafaqat tarbiya maskani, balki shaxsning dastlabki ijtimoiy tajribasi shakllanadigan muhit hisoblanadi. Ayniqsa, oiladagi farzandlarning tug'ilish tartibi, ya'ni sibling maqomi ularning xulq-atvori, o'zaro munosabatlari va shaxsiy sifatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tug'ilish tartibi farzandning oiladagi o'rnini belgilaydi va bu o'rin orqali u ma'lum ijtimoiy rolni egallaydi. Katta farzandlarda mas'uliyat va yetakchilikka intilish kuzatilsa, kichik farzandlarda moslashuvchanlik va kommunikativlik kuchliroq namoyon bo'lishi mumkin. O'rta farzandlar esa ko'pincha muvozanatni saqlashga intiluvchi xususiyatlarga ega bo'ladi. Temperament esa shaxsning tug'ma psixologik xususiyatlarini ifodalaydi va u emotsional barqarorlik, reaktivlik hamda faoliyat dinamikasi bilan bog'liqdir. Shu bois tug'ilish tartibi va temperament o'rtasidagi

Date: 5th April-2026

bog'liqlikni o'rganish shaxs rivojini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ushbu maqolada aynan shu bog'liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilishga e'tibor qaratiladi.

Tug'ilish tartibi va uning psixologik mohiyati.

Tug'ilish tartibi shaxs rivojiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri sifatida psixologiyada keng o'rganilgan. Oila ichidagi har bir farzand o'ziga xos ijtimoiy muhitda ulg'ayadi va bu uning psixologik shakllanishiga ta'sir qiladi. Katta farzandlar ko'pincha ota-onaning yuqori kutushlari bilan yuzlashadi, bu esa ularda mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

Natijada ularda tartib-intizom, liderlik va mustaqillik kabi sifatlar rivojlanadi. Shu bilan birga, ularda ortiqcha mas'uliyat hissi va stressga moyillik ham kuzatilishi mumkin. O'rta farzandlar esa ko'pincha ikki tomon o'rtasida muvozanatni saqlashga intiladi. Bu ularda diplomatiklik, murosaga kelish qobiliyati va ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantiradi. Kichik farzandlar esa ko'proq erkinlik va e'tibor muhitida ulg'ayadi. Bu esa ularda ijodkorlik, tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikni kuchaytiradi. Biroq ba'zi hollarda ularda mas'uliyat hissi nisbatan pastroq bo'lishi mumkin.

Temperament va uning shaxs rivojidadagi o'rni.

Temperament shaxsning tug'ma psixologik xususiyatlari majmui bo'lib, u insonning emotsional barqarorligi, reaktivligi va faoliyat tezligini belgilaydi. Psixologiyada temperamentning to'rtta asosiy turi ajratiladi: sangvinik, xolerik, flegmatik va melankolik. Sangvinik tipdagi shaxslar faol, ochiq va ijtimoiy bo'lsa, xoleriklar tezkor, energiyaga boy, lekin ba'zan keskin bo'lishi mumkin. Flegmatiklar sokin, barqaror va sabrli bo'lsa, melankoliklar sezgir, chuqur his-tuyg'ularga ega va ichki dunyosi boy bo'ladi. Temperament shaxs rivojining dastlabki bosqichlaridan boshlab namoyon bo'ladi va u keyinchalik tarbiya va muhit ta'sirida shakllanib boradi. Shu bois temperament va ijtimoiy omillar o'zaro ta'sirda bo'ladi.

Tug'ilish tartibi va temperament o'rtasidagi murakkab bog'liqlik.

Tug'ilish tartibi va temperament o'rtasidagi bog'liqlik to'g'ridan-to'g'ri emas, balki murakkab va ko'p omilli jarayon sifatida namoyon etishiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, katta farzandlarda nazoratga moyillik va mas'uliyat hissi kuchli bo'lgani sababli ularda flegmatik yoki xolerik xususiyatlar ustunroq namoyon bo'lishi mumkin. Kichik farzandlarda esa ochiqlik va ijtimoiy faollik sababli sangvinik temperament ko'proq uchrashi ehtimoli mavjud. Biroq temperament asosan biologik asosga ega bo'lgani uchun tug'ilish tartibi uni to'liq belgilab bermaydi. Aksincha, u temperamentning qanday namoyon bo'lishiga sharoit yaratadi. Bu esa oilaviy muhit va tarbiya uslublarining muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Sibling munosabatlarining ijtimoiylashuv jarayoniga ta'siri.

Siblinglar o'rtasidagi munosabatlar shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o'rin tutadi. Oila doirasidagi aka-uka va opa-singillar bilan muloqot bola uchun dastlabki ijtimoiy tajriba manbai hisoblanadi va u orqali ijtimoiy me'yorlar hamda xulq-atvor qoidalari o'zlashtiriladi. Sibling munosabatlari jarayonida bola muloqot qilish, o'z fikrini ifoda etish, tinglash va murosaga kelish kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi. Raqobat va hamkorlik esa uning mustaqilligi, mas'uliyati va jamoada ishlash qobiliyatini

Date: 5th April-2026

rivojlantiradi. Shuningdek, siblinglar o'rtasidagi nizolar bola uchun muammoli vaziyatlarni hal qilish va emotsiyalarni boshqarishni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Bu esa uning jamiyatga moslashuvchanligini oshiradi. Umuman olganda, sibling munosabatlari shaxsning ijtimoiylashuvi va jamiyatda o'z o'rnini topish jarayonida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa: O'rganilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, tug'ilish tartibi (sibling maqomi) shaxsning individual-psixologik xususiyatlari va ayniqsa ijtimoiylashuv jarayoniga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi. Oila ichidagi aka-uka va opa-singillar bilan munosabatlar orqali bola muloqot, hamkorlik, raqobat va muammolarni hal qilish kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi. Shu bilan birga, temperament shaxsning tug'ma xususiyati sifatida uning xulq-atvori va emotsional reaksiyalarini belgilaydi. Tug'ilish tartibi esa ushbu xususiyatlarning qanday namoyon bo'lishiga oilaviy muhit orqali ta'sir qiladi. Demak, shaxs rivojini to'liq tushunish uchun tug'ilish tartibi va temperamentni o'zaro bog'liq holda, ijtimoiy va biologik omillar birligida o'rganish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Adler, A. (1997). *Understanding Human Nature*. Oxford: Oneworld Publications.
2. Sulloway, F. J. (2001). *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives*. New York: Pantheon Books.
3. Santrock, J.W. (2018). *Life-Span Development*. New York: McGraw-Hill Education.
4. Berk, L. B. (2017). *Development Through the Lifespan*. Boston: Pearson Education.
5. Hurlock, E. B. (1999). *Developmental Psychology: A Life-Span Approach*. New York: McGraw-Hill.
6. G'oziev, E. G. (2002). *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi.
7. Nishonova, Z. T. (2010). *Rivojlanish psixologiyasi*. Toshkent: Fan.
8. Karimova, V. M. (2012). *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: Universitet nashriyoti.

